

ISTORIA UNEI EPOCI ÎNTR-UN JETON DE CAFENEA: JETOANELE „CAFÉ BURSA-AVRAM ȚIPERMAN”

*Dorel Bălăiță
Mihai Ceucă*

Geschichte einer Epoche in einer Kaffeehaus-Marke: „Kaffeehaus Avram Tiperman”

– Zusammenfassung –

Der vorliegende Text ist ein weiteres Beispiel das auch in Rumänien die Beschäftigung mit Wertmarken an Bedeutung zugenommen hat. Vorgestellt werden hier zwei Marken des ehemaligen Kaffeehauses Avram Țiperman in der Stadt Bacău. Zum erstenmal erwähnt in der Fachliteratur des Landes, bringt uns der Autor nach intensivem Studium in Archiven und vor Ort, neue Erkenntnisse über den genauen Standpunkt, den Zeitraum der Eröffnung am 11. Februar 1911, der Existenz, der Namensänderung des Besitzers bis hin zur Bevölkerungszusammensetzung der Stadt in jenen Jahren. Bei der Angabe der Geschäftsaktivitäten erscheint neben der „Kaffeausgabe“ auch die Bezeichnung „bursa“, wörtlich übersetzt „Börse“ doch in diesem Falle will es andeuten dass neben dem „Genuss von Kaffee“ auch andere Geschäfte getätigt werden konnten. Wenn wir uns auch noch nach einer Zeitungs-Werbung jener Zeit orientieren war es ein Treffpunkt für die wirtschaftliche Elite, es bestand die Möglichkeit zum Lesen nationaler- und internationaler Zeitungen, neben Billiard und anderen gessellschaftlichen Spielen bot das Lokal die Möglichkeit zum gemütlichen Verweilen und zu geschäftlichen Treffen. Beide vorgestellten Marken, 50 Bani und 1 Leu sind der Beweis einer regen wirtschaftlichen Aktivität im entsprechenden Zeitraum. Die genaue Analyse und Beschreibung der Örtlichkeiten, anhand von alten Ansichtskarten und Archiv-Recherchen erlauben eine genaue Lokalisierung.

Schlüsselworte: Bacău, wertmarken, kaffeehause, Avram Țiperman, Café-Bursa

Cuvinte-cheie: Bacău, jeton, cafenea, Avram Țiperman, Café-Bursa

Jetoanele pe care vi le prezentăm au fost emise de Avram Țiperman, patronul unei cafenele, „Café Bursa”, din orașul Bacău, înființată pe la începutul secolului XX. Primul astfel de jeton, cu valoarea nominală de 50, a fost semnalat în Buletinul Societății Numismatice Române nr. 152-157 (2004-2009) de către colecționarul Tudor Ciumara¹. Jetonul aflat în colecția autorului este prezentat la nr. 1188, are formă rotundă cu diametrul de 21,5 mm și este din zinc (**Foto 1**). Aversul are în interiorul unui cerc perlat exterior următoarea inscripție: circular în partea de sus: CAFÉ BURSA, iar în partea de jos tot arcuit: BACĂU. În centru pe două rânduri: AVRAM/ȚIPERMAN. Reversul are, în interiorul unui cerc perlat exterior, valoarea nominală: “50”.

Foto 1: Jeton „Café Bursa” – valoare nominală: 50 (Scara 2:1)

Cel de-al doilea jeton ne-a fost semnalat de Erwin Schäffer, care cu amabilitate ne-a pus la dispoziție și o imagine a acestuia². Jetonul este din bronz, are același diametru, 21,5 mm, și valoarea nominală de 1 leu (**Foto 2**). Aversul este identic la ambele jetoane. Ținând cont de valoarea nominală a acestui de-al doilea jeton putem deduce că valoarea nominală a primului jeton este de 50 bani. Nu se cunosc alte valori nominale, dar nu excludem existența și a altora deocamdată nesemnătate.

În lucrarea Erwin Schäffer-România, jetoane, semne valorice și mărci, Guttenbrun, 2012, sunt catalogate ambele jetoane la pozițiile BAC-3 și BAC-4³.

În privința utilității acestor piese metalice cu valori nominale, mai mult ca sigur, acestea erau date ca rest clienților care le puteau utiliza atunci

¹ Tudor Ciumara, *Jetoane românești inedite ori mai puțin cunoscute (VII)*, în „Buletinul Societății Numismatice Române”, nr. 152-157(2004-2009), București, p. 149-161.

² Jetonul se află în colecția Remus Dobrican.

³ Erwin Schäffer, *România, jetoane, semne valorice și mărci*, Guttenbrun, f. e., 2012, p. 14.

când mai treceau pragul cafenelei. Era o modalitate de fidelizare a clienților (dar și de publicitate), cunoscută și utilizată și de către alți comercianți în decursul vremii.

Bacăul a fost, în prima jumătate a secolului XX, un oraș cu o însemnată populație evreiască. Astfel, la începutul secolului XX în Bacău erau consemnați 7850 evrei⁴, reprezentând 47% din totalul populației orașului. În 1927, conform Arhivelor Statului Bacău, erau 2041 familii de evrei numărând 10205 persoane. Recensământul populației din 1930 confirmă că în Bacău trăiau 9593 evrei, reprezentând 30,8% din totalul populației. Urmează apoi o perioadă de migrație a evreilor în vestul Europei și în SUA, astfel că numărul evreilor scade la circa 2636 familii cu 8883 persoane în 1939⁵.

Din păcate datele statistice din această perioadă păstrate în arhive nu includ și informații cu privire la structura socio-profesională a populației evreiești din Bacău.

Foto 2: Jeton „Café Bursa” – valoare nominală: 1 LEU (Scara 2:1)

Marius Mircu, fost reporter, redactor, scriitor și istoric evreu născut în Bacău în 1909 (decedat în 2008 în Israel), fratele academicianului Solomon Marcus și al scriitorului Marcel Marcian, a publicat o listă a gospodăriilor și magazinelor evreiești care existau în perioada interbelică pe strada Mare și partea centrală a străzii Bacău-Piatra, principalele străzi ale orașului, realizând astfel o frescă autentică a orașului din acea perioadă. Lista a apărut în volumul doi al lucrării scriitorului bacăuan emigrat în Israel, I. Voledi-Vardi, „Orașul de pe Bistrița-Bacău” (The town on Bistrița-Bacău)⁶

⁴ Arhivele Statului Bacău, fond *Comunitatea evreiască*, Dosar nr. 5/1927, f. 48, 49, 49/v.

⁵ I. Kara, *Obștea Evreiască din Bacău Epitropia Comunității Israel*, București, Editura Hasefer, 1995, p. 22-43.

⁶ I. Voledi-Vardi, *The town on Bistrița-Bacău*, vol. 2, Tel-Aviv, f. e., 1989, p. 187-195.

editată la Tel-Aviv în 1989. În această listă întâlnim și cafeneaua „Bursa” situată într-o zonă centrală a orașului. Astfel, pe strada Piatra, plecând de la piața bisericii Sf. Nicolae spre sudul orașului întâlnim pe partea dreaptă a străzii: casa doctorului O. Brucar, grădina publică (fostul Parc al Trandafirilor, din care, astăzi, mai este doar o mică parte), hotelul „Europa” (avându-l proprietar pe evreul Golf), croitoreasa Tauber, ceainăria evreiască, cizmăria Vasile Baci, biroul turnătoriei de fier „Frații Blasca”, Mobilier Kaufman, Croitoria de damă Gherman, Librăria Solomon Kitner, Atelierul Foto Adele, Vopselăria Duco a lui Idelovici, bodega Ghindale Mendelshon, apoi era un teren viran pentru circ, Hotelul Central (transformat ulterior în Oficiu Poștal), magazinul de delicatose Kalustian, băcănia Marian, Librăria și tipografia M. Haber, Frizeria Tunaru, debit de ziare, croitoria Iancu Schwartz, restaurantul de lux „La Consum” al lui Herman Isac, Farmacia Marin Malhasovici, croitoria-ceaprazăria Schwartz, cofetăria Miclescu, cofetăria Ionescu, lozuri-loterie, Cinema „Lux”, Tipografia Goldschmidt, croitoria vieneză Herman Schwartz, **cafeneaua „Bursa” – Țiperman**, mezelaria D. Pascal, Autotehnica Al. Bramovici, hotelul „Regal”, Primăria și Palatul Administrativ, casa Jean Singer și casa avocatului Mircea Cancicov (fost ministru de finanțe).

În „Anuarul Socec – România și capitala București”⁷, anul al 3-lea (apărut în 1912), în paginile dedicate orașului Bacău, găsim la cafelele trecut și: „**Ziperman I., („Bursa”), Bacău Peatra**”, localizată pe strada Bacău-Piatra, alături de concurență: cafelele lui Ițic David, Leibovici I., Malfeta Vanghele, Mandel Ițic Lupu, Schwartz A. Informația a fost reluată peste mai bine de un deceniu în Anuarul Socec al României Mari⁸, singura deosebire fiind faptul că la scrierea numelui Ziperman a fost dublată litera „p”. Posibil o greșeală de tipar.

Cea mai completă informație o găsim în „Buletinul Oficial al Camerei de Comerț și Industrie-Circumscripția Bacău pe anul 1931”, conținând și înmatriculările firmelor în Registrul Comerțului⁹ unde descoperim la nr. 150/7 septembrie 1931 din Registrul analitic, înscrisă Cafeneaua „Bursă” a comerciantului Avram Țiperman de pe strada Regele Ferdinand nr. 11. Strada Regele Ferdinand este fosta stradă Bacău-Piatra, în prezent strada Nicolae Bălcescu.

⁷ „Anuarul Socec: România și capitala București”, anul 3, București, Ed. Socec & Co S.A., 1912, p. 42.

⁸ „Anuarul Socec al României Mari”, vol. II, București, Ed. Socec & Co S.A., 1924-1925, p. 28.

⁹ „Buletinul Oficial al Camerei de Comerț și Industrie – Circumscripția Bacău, pe anul 1931, conținând și înmatriculările firmelor în Registrul Comerțului”, anul XII, nr. 1-12, Bacău, Tipografia Gutenberg-D. Rosenberg, 1931, p. 32-33.

Informațiile de mai sus ne fac să credem că Ziperman I. din Anuarele Socec, mai sus amintite, este unul și același cu Avram Țiperman trecut în registrul Camerei de Comerț și Industrie din Bacău din 1931 și cu Țiperman din lista lui Marius Mircu. Considerăm că inițiala prenumelui “I” este doar o greșeală de tipar perpetuată în Anuarele Socec. Citirea lui Z ca Ț este explicabilă și frecventă. Este posibil ca numele de „Ziperman” să fi fost românizat „Țiperman” din anumite motive, inclusiv datorită sentimentelor antisemite care cuprinseseră Europa la începutul secolului XX.

Din aceeași sursă, a Camerei de Comerț și Industrie, aflăm că „data începerii comerțului” la cafeneaua „Bursa”, adică a înființării cafenelei, este 26 februarie 1911. Firma a fost înregistrată inițial cu numărul 14 în 1911. Obiectul de activitate al firmei era: „cafenea, bursă”. Să înțelegem că pe lângă cafenea, aici se puteau desfășura diverse activități bursiere? Greu de crezut, iar arhivele nu au păstrat astfel de consemnări. În schimb, am aflat cam ce se mai putea face într-o cafenea băcăuană în 1912. Pe lângă savurarea cafelei și statul la taclale: se putea citi presa din țară și străinătate: „Toate ziarele din țară și străinătate stau la dispoziția clienților”, după cum am găsit consemnat într-o reclamă la o cafenea “highlife”, aparținând hotelului Central de pe aceeași stradă cu cafeneaua „Bursa” și apărută într-un săptămânal al vremii¹⁰. În 1924, gama de activități recreative se diversifică. Într-o cafenea situată vis-à-vis de cea a lui Țiperman, și denumită asemănător, „Bursa Centrală”¹¹, mușterii erau ademeniți cu jocuri de table, biliard și șah¹² (**Foto 3**). Cu siguranță Avram Țiperman asigura și el la cafeneaua sa o parte din aceste facilități pentru clientelă.

Despre Avram Țiperman descoperim¹³ că s-a născut la 15 august 1882 la Plopana-Tutova și era funcționar comercial, „căsătorit cu act dotal”. În

¹⁰ „Lumina”, marți, 10 aprilie, Bacău, 1912, p. 3.

¹¹ În cursul documentării aveam să descoperim că au existat două cafenele „Bursa” pe strada „Regele Ferdinand”: cafeneaua lui Avram Țiperman amplasată la nr. 11 pe partea dreaptă (plecând de la Biserica Sf. Nicolae) și cafeneaua lui Lupu Ițic Mendel (înființată în 1924 și denumită „Bursa Centrală”), la nr. 20 pe partea stângă, lângă Hotelul Central care a funcționat în clădirea fostului Palat Mărăști. În plus, istoria consemnează, este adevărat în perioade diferite, și două hoteluri Central, câte unul pe fiecare parte a străzii „Regele Ferdinand”. Hotelul Central de pe partea dreaptă a străzii a fost construit în 1882. În 1895 în localul acestui hotel este instalat Oficiul Poștal și Telegrafic. În 1925 clădirea este cumpărată de către Direcția Generală a Poștelor pentru Oficiul Poștal Bacău, care a funcționat în această clădire până în 1972, atunci când pe această locație s-a construit Magazinul Universal „Lucafăru”.

¹² „Bacăul, ziar agricol, comercial, industrial și al intereselor generale”, Bacău, 11 august 1924, p. 2.

¹³ „Buletinul Oficial al Camerei de Comerț și Industrie – Circumscripția Bacău pe anul 1931...”, p. 32-33.

1943 Avram Țiperman era censor al Băncii de Credit Mărunt, „societate anonimă cooperativă” ce-și avea sediul în Bacău, pe strada 10 Mai nr. 4¹⁴.

Foto 3: Reclamă apărută în săptămânalul „Bacăul” din 11 august 1924

Analizând lista lui Marius Mircu și datele din „Buletinul Oficial al Camerei de Comerț și Industrie-Circumscripția Bacău pe anul 1931”, constatăm că Avram Țiperman își avea cafeneaua, „Café Bursa”, situată foarte central, pe partea dreaptă a străzii Piatra (devenită ulterior strada Centrală și mai apoi strada Regele Ferdinand), plecând de la biserica Sf. Nicolae către sudul orașului, în apropierea Primăriei și Palatului Administrativ. Cu siguranță era o locație vizitată de băcăuanii acelor vremuri. Pe baza acestei liste și utilizând o imagine a străzii „Centrale” (fosta „Bacău-Piatra”) preluată de pe o carte poștală din perioada interbelică¹⁵ am putut localiza cu aproximație Cafeneaua „Café Bursa”, (vezi **Foto 4**), cu precizarea că „Autotehnica” lui Al. Bramovici (din lista lui Marius Mircu) este de fapt a lui „Abramovici” (așa cum se poate observa scris pe reclama firmei în partea stângă a fotografiei). O eroare ușor explicabilă. Mărind suficient zona identificată se vor putea vedea câteva scaune și mese scoase pe trotuarul din fața cafenelei (**Foto 5**). Faptul că în fața cafenelei erau mese este confirmat de o însemnare din 1926 descoperită în arhive¹⁶ de unde aflăm că pe ordinea de zi a ședinței Comisiei Interimare

¹⁴ „M. O.” (Partea II), București, nr. 152/3 iulie 1943, p. 20.

¹⁵ Cartea poștală face parte din colecția ing. Mihai Ceucă.

¹⁶ Arhivele Naționale Bacău, fond *Primăria orașului Bacău*, Dosar nr. 44/1926, f. 96.

a urbei Bacău din 26 iulie 1926, la punctul 27 figura petiția lui Avram Țiperman prin care acesta solicită reducerea la jumătate a chiriei meselor scoase pe trotuar.

Încercând să localizăm în prezent zona unde s-ar fi aflat cafeneaua Avram Țiperman, în **Foto 4**, în partea dreaptă a imaginii recunoaștem o clădire existentă și astăzi: este vorba despre fostul Palat „Mărăști”¹⁷, unde acum se află sediul Teatrului „Bacovia” și Hotelul „Central” (aflat în ruină).

Cafeneaua „Café Bursa” a lui Avram Țiperman se afla în fața actualului Teatru Municipal „George Bacovia”.

N. B.!: Aducem deosebite mulțumiri d-lor Erwin Schäffer, Tudor Ciumara și Lucian Șerban pentru sprijinul acordat în documentarea noastră.

Foto 4: Localizare cafenea „Café Bursa” Avram Țiperman

¹⁷ „Această măreață clădire (Palatul Mărăști – n. n.) a fost construită în anii 1927-1929, având o sală pentru teatru și cinematograful și hotel de prim rang. Inaugurarea localului s-a făcut în prezența M. S. Regina Maria, în anul 1929” (cf. Gr. Grigorovici, *Bacăul din trecut și de azi, culegeri monografice*, Bacău, f. e., 1934, p.180).

Foto 5: Localizare cafenea „Café Bursa” Avram Țiperman – detaliu